

MASARYKOVA UNIVERZITA

STŘEDISKO PRO POMOC STUDENTŮM SE SPECIFICKÝMI NÁROKY

Adjektiva v českém znakovém jazyce

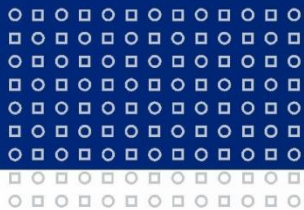
PaedDr. Bc. Roman Vojtechovský

Podzimní semestr 2013

Brno, 7. listopadu 2013

Adjektiva v českém znakovém jazyce?

- název diplomové práce (2009) – Jitka Zahumenská - opírání se o ní
- odborná literatura o struktuře a fungování ZJ o adjektivech často mlčí
- otázky přítomnosti adjektiv ve ZJ – **specifikátory tvarů a velikosti** nebo **intransitivní stavová slovesa** (švédský ZJ) – znaky, které se pojí jen s jedním argumentem, se morfologicky ani syntakticky od adjektiv neliší – např. znak NESLYŠÍCÍ ve výpovědi ON-NESLYŠÍCÍ – „on neslyší“ a „on je neslyšící“

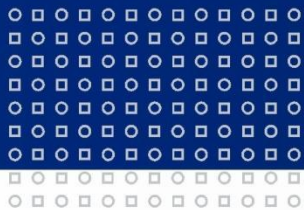
Adjektiva v ČZJ – sémantické hledisko

- v závislosti na typu vyjadřovaného významu dvojí druh prostředků:

A. prostředky, které vyjadřují prostý význam hodnocení bez bližší specifikace tvaru a velikosti substance – např. OŠKLIVÝ, POCTIVÝ, SILNÝ, SLABÝ

B. prostředky, které vyjadřují konkrétní informace o tvaru a velikosti dané substance – např. DLOUHÝ, SKLÁDANÝ, PUNTÍKOVANÝ – ve ZJ – **specifikátory tvarů a velikosti**

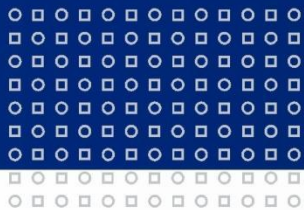

Adjektiva jako slovní druh ve ZJ

- ČZJ – forma adjektiv (**A**) se nemění pro vyjadřování gramatických kategorií – může bez zapojení znaků do výpovědí způsobovat problémy s odhalením slovního druhu adjektiva v ČZJ
- potíže s rozeznáním adjektiv od těchto uvedených slovních druhů:
 - od substantiv: KLUK-DIVNÝ-HOROR/HRŮZOSTRAŠNÝ-NOS
 - od sloves: (STŮL) HEZKÝ x LÍBÍ_SE_MI
 - od adverbii: (KLUK) POMALU/POMALÝ

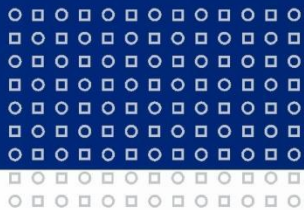

Adjektiva jako slovní druh ve ZJ

- při určování slovního druhu adjektiva v ČZJ je nutné vycházet především ze sémantického a syntaktického kritéria, jelikož forma znaku je pro vyjadřování gramatických kategorií neměnná (Záhumenská, 2009)

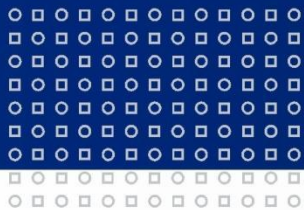

Adjektiva – nemanuální složka

- **znaky s adjektivním významem provázeny nemanuální složkou**
- z hlediska znakotvorby se nabízí dvě možné hypotézy pro chápání formy adjektiv (**A**):
 1. adjektiva lze chápat jako znaky **vícemorfémové** – znaky složené z manuální a nemanuální složky znaku – manuální složka znaku představuje kořenový morfém, ke kterému je připojen vázaný morfém – nemanuální složka znaku

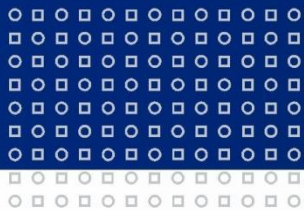

Adjektiva – nemanuální složka

2. adjektiva lze chápat jako znaky **jednomorfémové** – nesou parametry manuální a nemanuální složky znaku, jež samy o sobě nemají vlastní význam, avšak v součinnosti se složkou manuální představují plnovýznamovou jednotkou

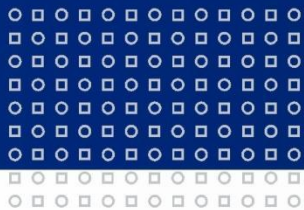

Adjektiva – význam nemanuálního prvku

- špička jazyka je prostrčená mezi rty - obecný význam: "málo", např. MALÁ-VESNICE, MALÉ-DÍTĚ
- během artikulace ústa mění svojí konfiguraci z nafouklých tváří do pozice s vyceněnými zuby a současným syčením [BS] - obecný význam: "mnoho", např. JÍDLO-NA-HROMADĚ, VELKÉ-AKVÁRIUM
- tváře jsou nafouklé, vzduch je držen uvnitř úst [B] - obecný význam: "velký objem", např. TLUSTÁ-BUNDA, TLUSTÁ/OBJEMNÁ-KNIHA

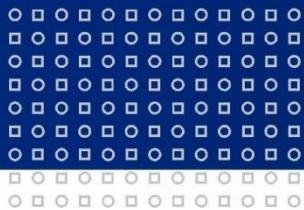

Adjektiva – význam nemanuálního prvku

- tváře jsou nafouklé, vzduch je vypouštěn ven z úst [B] - obecný význam: "velká intenzita", např. VYSOCE-POSTAVENÝ-PRACOVNÍK, VELKÁ-ZIMA

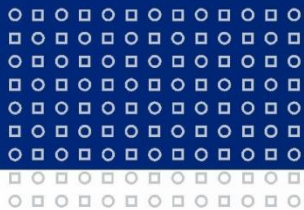

Adjektiva – nemanuální složka

- **svrašťelé obočí** – ve znacích se zjevně negativním významem – např. ZLÝ, OŠKLIVÝ, ŠPINAVÝ, NAŠTVANÝ, TLUSTÝ
 - kombinuje se s nemanuálním prvkem „koutky úst dolů“ - NAŠTVANÝ, TLUSTÝ
- **zvednuté oči a úsměv** - u znaků s pozitivním významem – HEZKÝ, VESELÝ, ČISTÝ

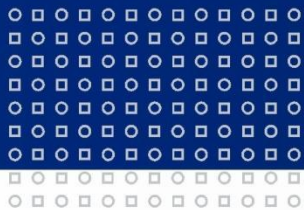

Adjektiva v ČZJ (A)

- **skutečnosti (2009):**

1. adjektiva (**A**) se vyznačují stabilitou při vyjadřování **manuální složky znaku** (ta bývá zapisovaná do slovníků ČZJ), jsou v komunitě neslyšících běžně užívaná – jádro znakové zásoby
2. **nemanuální složka** adjektiv není zapisovaná do slovníků ČZJ – její užívaní v komunitě neslyšících konvencionalizováno a považováno za povinnou součást adjektiv (**A**)

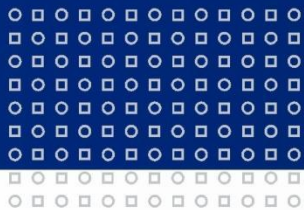

Adjektiva v ČZJ (A)

- v zahraničních slovnících (např. BSL) se vyskytuje i nemanuální složka, u nás se připravuje v online slovníku
- **výsledky:** adjektiva (A) jsou utvořena jedním kořenným morfémem - manuální složka znaku a jedním morfémem vázaným - nemanuální složka

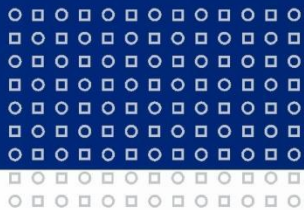

Adjektiva v ČZJ (B) – specifikátory tvaru a velikosti

- tyto prostředky se liší od adjektiv (A) svým významem – vyjadřují tvar a současně velikost nějaké substance
- není snadné tvrdit, zda tyto prostředky jsou ukazovány vždy ve spojení se substantivy
- není jednoznačně označit, zda tyto prostředky jsou jako nějaký druh adjektiv, nebo spíše pouze morfémy, které upřesňují velikost a tvar substantiva
- např. velký obdélníkový obraz, svíčka válcovitého tvaru, kabelka

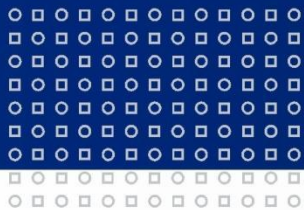

Adjektiva v ČZJ (**B**) – specifikátory tvaru a velikosti

- **výzkum v ČZJ:** specifikátory tvaru a velikosti nejsou vázanými morfémy, ale samostatnými jazykovými prostředky s adjektivním významem
- důvody:
 - např. otázka: „Jaké tričko měl na sobě?“ – odpověď: užitím specifikátoru tvaru a velikosti pro tvar a velikost pruhů trička, a to bez produkce substantiva
 - výpovědi, ve kterých mezi substantivem pro popisovanou substanci a specifikátorem tvaru a velikosti stojí další znak, obvykle TYP

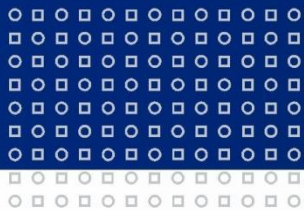

Adjektiva v ČZJ (**B**) – specifikátory tvaru a velikosti

- specifikátory tvaru a velikosti nelze produkovat samostatně, tj. bez spojení s popisovaným substantivem - nebylo by zřejmé, k jakému referentu se vztahuje vlastnost vyjadřovaná specifikátorem tvaru a velikosti

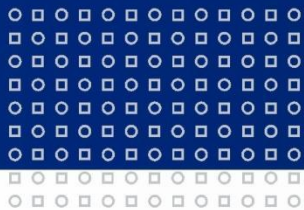

Adjektiva v ČZJ (**B**) – specifikátory tvaru a velikosti

- objevují se znaky, které popisují velikost a tvar určité substance, avšak nejsou artikulovány ve spojení se substantivy – obvykle velikost a tvar různých částí těla – nosu, čela, zubů, uší, účesu
 - substantivum, případně deiktický prostředek – nadbytečnost
- někteří lingvisté – **inkorporace specifikátoru tvaru a velikosti do znaku pro popisovanou substanci** – některá adjektiva pro vyjádření velikosti referenta mohou být inkorporována do jmen, a to zvětšením znaku nebo užitím tvaru ruky pro tvar a velikost referenta

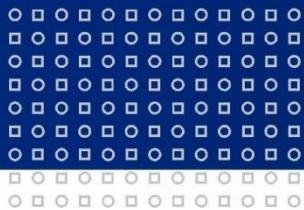

Adjektiva v ČZJ (**B**) – specifikátory tvaru a velikosti

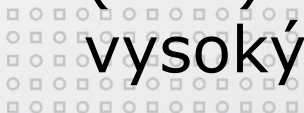
- obdobně jako u adjektiv (**A**) je možné považovat nemanuální prvky za vázané morfémy, které jsou vázány ke kořenovému morfému – manuální složce specifikátoru tvaru a velikosti

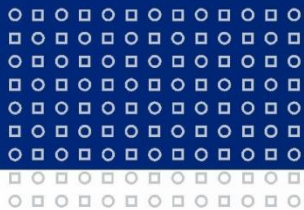

Adjektiva v britském znakovém jazyce (BSL) – syntaktické hledisko

- **adjektiva v atributu** v jmenných skupinách – postavení může být trojího druhu (BSL):
 1. adjektiva mohou stát **před** substantivem – např. HORKÉ-JÍDLO,
 2. adjektiva mohou stát **za** substantivem – např. TRIČKO-BÍLÉ,
 3. adjektiva mohou být **inkorporovaná do** substantiva, např. „dlouhé plandavé náušnice“
- **adjektiva v predikátu** ve slovesných skupinách (BSL) – např. MUŽ-index-VYSOKÝ („Ten muž je vysoký“)

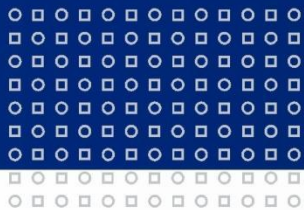
Adjektiva v BSL – syntaktické hledisko

- adjektiva ve funkci predikátu tvoří kompletní výpovědi
- adjektiva ve funkci atributu – sama o sobě výpověď netvoří, např. VELKÁ-KNIHA

Adjektiva v ČZJ – syntaktické hledisko

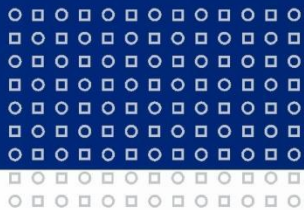
- adjektiva v jmenných skupinách stojí obvykle **za** substantivy, např. BOTY-STARÉ, MAŠLE-BÍLÁ, HLAVA-DIVNÁ, OBLEČENÍ-OŠKLIVÉ, PODLAHA-ZELENÁ – plní funkci atributu
- **před** substantivy se vyskytuje adjektiva označující barvy, např. MODRÉ-KALHOTY, ZELENÉ-ŠATY, BÍLÁ-KOČKA, MODRÉ-KRAŘASY, BÍLÉ-PONOŽKY (ale častěji **za** substantivem)

Adjektiva v ČZJ – syntaktické hledisko

- **znak TYP** může fungovat jako sloveso s významem „má“ v predikátu, např. ŽENA-TYP-OBLEČENÍ-ZELENÉ, nebo jako spona ve slovesně-jmenném predikátu, např. OSOBA-TYP-LÍNÁ-TLUSTÁ

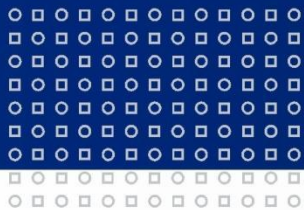

Adjektiva v ČZJ – syntaktické hledisko

- adjektiva ČZJ fungují v atributu
- ČZJ na rozdíl od českého jazyka nerozlišuje atribut shodný a neshodný
- adjektiva v atributu stojí zpravidla za substantivy
- predikátové fungování adjektiv v ČZJ není na základě obtížně určitelných hranic výpovědí zcela průkazné

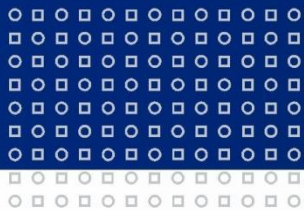

Stupňování adjektiv v ČZJ – adjektiva (**A**)

- 3 různé typy stupňování v ČZJ:
 1. **stupňování změnou uvnitř znaku**
 2. **lexikální stupňování**
 3. **stupňování nepravidelné**

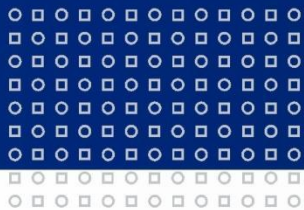

Stupňování změnou uvnitř znaku

- stupňování zvětšením manuální složky znaku doprovázené simultánním zvětšením nemanuální složky znaku, např. HODNÝ
 - hodný – otevřené oči, mírný úsměv + HODNÝ
 - hodnější – zvednuté obočí, úsměv + HODNÝ
 - nejhodnější – mírně svraštělé obočí, čelo, úsměv + HODNÝ
- **nemanuální složka znaku se podílí na tvorbě jednotlivých stupňů vlastností substancí**

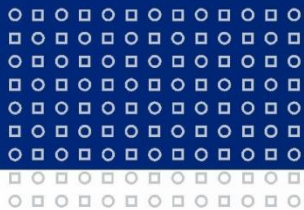
Lexikální stupňování

- **stupňování pomocí dalšího znaku**
- např. ČERVENÝ:
 - červený – (1) ČERVENÝ; (2) ČERVENÝ
 - červenější – (1) TMAVÝ-ČERVENÝ; (2) VÍCE-ČERVENÝ-VÝRAZNÝ
 - nejčervenější – (1) TMAVÝ-ČERVENÝ-SILNÝ; (2) HRUBÝ- ČERVENÝ-VÝRAZNÝ
- při produkci druhého stupně vlastnosti při zesílení intenzity barvy – přidán znak např. OSTRÝ/OSTŘE, VÝRAZNÝ/VÝRAZNĚ, TMAVÝ/TMAVÉ... - u těchto znaků se často vyskytuje svaštělé obočí

Lexikální stupňování

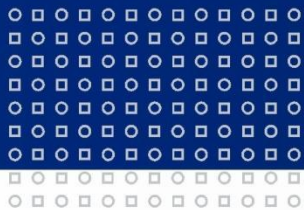
- pro utvoření druhého stupně adjektiv (A) HODNÝ, POCTIVÝ, TRPĚLIVÝ – přidané znaky: MOC, VELMI, VÍCE
- pro tvorbu třetího stupně adjektiv (A) – znaky: MOC, VELMI, PŘEKVAPIVÝ/Ě, PRVNÍ, VÍCE
- **druhý stupeň vlastností substance – přidaný jeden znak**
- **třetí stupeň vlastností substance – přidané dva znaky, popřípadě přidaný znak pro artikulaci adjektiva zopakován**

Stupňování nepravidelné

- pro utvoření třetího stupně vlastnosti substance se nedoplňuje znak dalším znakem ani nemění jeho manuální či nemanuální složka, ale **nahrazuje se jiným znakem**
- např. TLUSTÝ:
 - tlustý – TLUSTÝ (+ svráštělé obočí a nafouknuté tváře)
 - tlustější – TLUSTĚJŠÍ (+ silně svráštělé obočí, zúžené oči a silně nafouknuté tváře)
 - nejtlustější – **ZAVALITÝ** (+ silně svráštělé obočí, zúžené oči a vyceněné zuby)

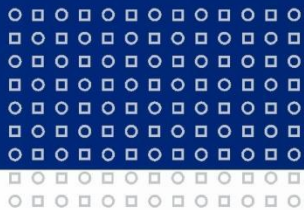
Stupňování nepravidelné

- např. POCTIVÝ:
 - poctivý – POCTIVÝ
 - poctivější – POCTIVÝ (silně svraštělé obočí, zúžené oči a koutky úst dolů)
 - nejpoctivější - **SVATÝ**

Stupňování adjektiv v ČZJ – specifikátory tvaru a velikosti

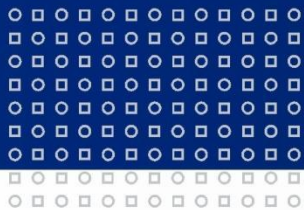
- 2 různé typy stupňování v ČZJ:
 1. **artikulace substantiva, ke kterému se sekvenčně připojí specifikátory tvaru a velikosti s příslušnou intenzitou (intenzifikátory)** – intenzita je vyjadřovaná pohybem ruky i nemanuální složkou
 2. **ikonické tvoření vyššího stupně vlastnosti** – zvětšení znaku pro substanci
- např. malá kulička - větší kulička - největší kulička

Stupňování adjektiv v ČZJ – specifikátory tvaru a velikosti

- na rozdíl od stupňování adjektiv (A) se stupňování adjektiv (B) nepoužívají další znaky
- **větší tvar a velikost substance** - ikonické zvětšení znaku pro daného referenta, kdy se specifikátor tvaru a velikosti pro větší tvar a velikost substance vyznačuje zesílenou manuální a nemanuální složkou znaku

Použitá literatura

- ZÁHUMENSKÁ, Jitka. *Adjektiva v českém znakovém jazyce?* Praha, 2009. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Alena Macurová.

